

Необхідним є посилення екологічного виховання школярів. Посилення екологічного виховання – важлива потреба реформи школи. Ця важлива потреба, яка виникла в сучасній екології, набула законодавчого характеру. Вона базується на деяких загальновідомих принципах:

1. Загальний зв'язок із живою природою. Все живе пов'язане в єдине ціле ланцюгами харчування та іншими способами. Ці зв'язки лише в деяких випадках очевидні для нас, лежать на поверхні, але частіше за все вони невидимі. Порушення цих зв'язків можуть мати непередбачувані наслідки для людини.

2. Принцип потенційної корисності. Ми не можемо передбачити, яке значення для людства має той чи інший вид. Змінюються обставини, і тварина, до якої зараз ставляться як до непотрібної та шкідливої, може в майбутньому виявитись потрібною та корисною. Якщо ми допустимо зникнення якогось виду, то ризикуємо багато втратити в майбутньому.

3. Принцип різновиду. Жива природа повинна бути різноманітною, лише в такому випадку природні види зможуть нормально існувати, будуть непохитними та довготривалими [1, с.19-21].

Нарешті, друга сторона справи – краса. Людина навряд чи зможе бути щасливою, якщо позбавиться можливості бачити прекрасне. Тому ми зобов'язані зберегти всі різновиди тварин та рослин. Важливою виховною задачею є переконувати школярів у тому, що всі істоти – наші “сусіди на планеті”.

Висновки. Щоб успішно здійснювати екологічне виховання школярів, сам вчитель повинен, без сумніву, відмовитися від деяких традиційних установок, зокрема не ділити природу на шкідливу та корисну. Дуже важливо, щоб учитель постійно шукав нові, ефективні прийоми навчання та виховання, цілеспрямовано поповнював свої знання про природу.

Школа як центральна система екологічного виховання школярів повинна бути активним організатором зв'язку з різними закладами для розширення сфери природоохоронної діяльності учнів різного віку та формування у них відповідального ставлення до природи.

Література:

1. Алексеев С.В. Идея целостности в системе экологического образования младших школьников / С. В. Алексеев, Л. В. Симонова // НШ. – 1999. – №1. С. 19-22.
2. Бахтибенов А.Ш. Экологическое воспитание младших школьников / А. Ш. Бахтибенов / Русс. яз. – 1993. – №6.
3. Гордеева В.А. Путешествия мужика (экологическая сказка) / В. А. Гордеева // НШ. – 1999. – №12. – С. 98-100.
4. Дерябо С.Д. Субъективное отношение к природе детей начальной школы / С. Д. Дерябо // НШ. – 1998. – № 6. – С. 19-26.
5. Королева А. Школа тигров и леопардов / А. Королева // НШ. – 1998. – №6. – С. 59-63.
6. Пахомов А.П. Методические рекомендации к овладению экологическими знаниями / А. П. Пахомов // НШ. – 1998. – №6. – С. 26-28.
7. Яншин А.Л. Ноосфера / А. Л. Яншин, Ф. Т. Яншина // НШ. – 1998. – №6. – С. 4-13.

УДК 008 (477)

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ, СТРУКТУРИ ТА ФУНКЦІЙ КУЛЬТУРИ

С.М.Лутковська

Анотація. В статті висвітлюється проблема визначення сутності культури, її систематизації. Зроблено спробу дослідити функції культури, принципи її структуризації. Зосереджено увагу на еволюції культури.

Ключові слова: культура, суть поняття, структура культури, культурний розвиток.

Аннотация. В статье описывается проблема определения сущности культуры, её систематизации. Сделано попытку изучить функции культуры, принцип её структуризации. Сосредоточено внимание на эволюции культуры.

Ключевые слова: культура, смысл понятия, структура культуры, культурное развитие.

Summary. In the article it is explained the problem of definition – the point of culture and its systematization. It is suggested an attempt to research the function of culture, the principles of its systematization. It is concentrated on the evolution of culture.

Key words: culture, the point of matter, the structure of culture, the cultural development.

Постановка проблеми. Як відомо, культура українського народу розвивалася не ізольовано від культур інших народів, а перебувала, закономірно, в контексті світового культурного процесу. Українці віками творили власну самобутню культуру, успадковуючи культурні цінності своїх предків, переймаючи і творчо осмислюючи надбання інших народів. Цим самим вони розвивали не лише національну культуру, й зробили вагомий внесок у скарбницю світової.

Культура – це не просто одна із специфічних сфер життя суспільства. Вона становить людський спосіб буття, що визначає увесь спектр практичної і духовної діяльності людства, його ставлення до навколишнього світу і визначення свого місця і ролі в ньому. Зрозуміти сутність культури можна лише через призму продуктивної діяльності людини, суспільства, всього людства: створюючи матеріальні потреби свого існування, людина, спочатку й не усвідомлюючи цього, а потім цілком свідомо розкривала свій духовний світ, тобто здібності і вміння, знання і світогляд, соціальні почуття й національний характер тощо [3, с. 12].

Проблема визначення сутності культури, її систематизація і розкриття структури є досить складною. Це зумовлено тим, що людство накопичило величезні матеріальні й духовні цінності, створені в різні епохи різними народами, котрі тепер стали загальнолюдським культурним сплавом. Крім того, культурний процес – це жива людська діяльність, що опирається на культурну спадщину сотень поколінь людського роду, які збагатили культуру своїми знаннями, творчістю, новими відкриттями, досвідом, навичками і вміннями [2].

Аналіз попередніх досліджень свідчить, що проблемою визначення сутності культури, її систематизацією і структуруванням займалися як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Серед них: Т.Б.Гриценко, С.П.Гриценко, А.Ю.Кондратюк, І.Зязюн, В.Семашко, Є.А.Подольська, В.Д.Лихвар, К.А.Іванова, М.М.Закович, О.Д.Горбула та ін. Нині термін „культура” використовується майже у всіх сферах життя суспільства (культура менеджера, культура мислення, культура поведінки, екологічна, політична, духовна культура тощо). Але зрозуміти в чому суть все частіше вживаних понять буває дуже складно.

Тому **метою** статті є спроба визначити сутність, структуру та функції культури. Для цього спробуємо проаналізувати вже відомі наукові видання вітчизняних і зарубіжних авторів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз поглядів на культуру та сучасні інтерпретації її дають можливість для деяких узагальнень. По-перше, культура становить "другу природу", створену людиною, тому вона не може виступати щодо людства як щось зовнішнє. Там, де є суспільство, що виникло й існує на ґрунті загальнокорисної діяльності, там є й культура. По-друге, культура виступає як система матеріальних і духовних або ідеальних цінностей. Цінність – це те, що має сенс для людини, тому культура – це світ, наповнений сенсом людського буття. По-третє, культура через осмислену діяльність людини визначає міру людського в самій людині та суспільстві. Адже людина – це також витвір природи і може бути об'єктом культури (процес виховання, навчання і т.п.). Проте наші людські якості є наслідком засвоєння соціокультурних цінностей від попередніх поколінь, і лише в процесі оволодіння цими цінностями людина перетворюється із психічно-біологічної у соціокультурну істоту (засвоєння мови, традицій, знань, навичок трудової діяльності тощо). Таким чином, культура завжди є проявом певного рівня розвитку людини, а сама людина як суб'єкт і носій культури формується в процесі культурно-творчої діяльності. В цьому й полягає зв'язок між природою як необхідною умовою існування людини, самою людиною і культурою як специфічною формою існування людини в природі [3, с. 12].

Сучасній науці вдається виявити і проаналізувати структурні частини культури. Для цього важливо знайти обґрунтований критерій такого поділу. Структурні частини культури нині прийнято виділяти на основі її носіїв. На цій підставі в культурі правомірно виділяти світову і національну культури. Світова культура – це синтез кращих зразків національних культур різних народів, що стали загальнолюдським надбанням. Національна культура є синтезом цінностей, створених різними соціальними групами людей і класами даного суспільства. Своєрідність національної культури, її неповторність та оригінальність виявляються в духовній сфері, перш за все, в мові, літературі, музиці, живопису, філософії, традиціях, релігії. Матеріальну сферу національної культури складають лад економічного життя, традиції праці й виробництва, культура господарювання тощо [2].

У своїй багатогранності та розмаїтті культура має певні форми вираження: наукові, технологічні, мистецькі, світоглядно-релігійні та ін. Наука як уособлення і найвищий рівень розвитку культурного процесу узагальнює, класифікує, формує освітній процес. Це стимулює розвиток суспільної думки, що сприяє нагромадженню національного валового продукту, національного валового доходу та

визначає суспільно-економічний рівень життя людей. Технологічна культура забезпечується науковим рівнем розвитку суспільства. Вона полегшує працю людини, вивільняє кількість позаробочого й вільного часу, завдяки чому людина одержує більше можливостей для розвитку та самовдосконалення. Світоглядно-релігійна культура поділилася на дві незалежні системи - партійну й релігійну. Якщо партійна обіцяє всі блага людині відразу, то релігійна, відволікаючи від земного буття, здійснення своїх програм переносить у потойбічний світ [1, с.13].

Проблема структуризації культури в сучасній науці остаточно ще не розв'язана. Більш усталеною є концепція розподілу культури на матеріальну й духовну, а всі інші типи мають бути їх підрозділами. Проте таке структурування культури досить умовне, тому що культура є стрункою, цілісною і динамічною системою, і чітке виділення її взаємозумовлених частин практично неможливе. Але структурний підхід до аналізу культури дає можливість розкрити специфіку кожної її частини і показати її роль у розвитку суспільства, прогресі людської цивілізації. Вчені розробили критерії для виділення основних сфер суспільного життя людей, що включає: типи діяльності людей; суспільні потреби, на задоволення яких спрямована діяльність; суспільні відносини як форму діяльності соціальних суб'єктів; відповідні форми культури, які становлять її структуру в цілому, а також ту чи іншу сферу діяльності. Якщо соціальне явище відповідає усім вимогам даних критеріїв, його правомірно розглядати як специфічну сферу життєдіяльності людей у визначеній культурній формі. В одному випадку деякі вчені до сфери, наприклад духовної культури, включають усі форми суспільної свідомості, систему виховання та освіти, засоби масової інформації та пропаганди, систему установ культури тощо, в іншому – до названих форм відносять також науку, мистецтво, право, мораль тощо [2, с. 14].

Культура – це чинник, що організує всі рівні життя людей. Вони взаємопов'язані, проте неоднорідні:

- народна культура (корінна) створюється у глибинах народного духу, у повсякденній трудовій діяльності народних мас на основі багатого життєвого досвіду, накопиченого століттями;

- «висока культура», до кращих зразків якої мають відношення окремі геніальні особи: художники, вчені, винахідники, проповідники, пророки, вожді, вони виховані народною культурою і справжні її носії;

- елітарна культура – культура, притаманна еліті суспільства, до якої належать родова аристократія, фінансово-промислові магнати, політичні лідери з владними повноваженнями. Вона включає у себе ритуально-етикетні, мовні та морально-етичні особливості, запозичення елементів інших культур, дистанціювання від народу й зверхнє ставлення до нього;

- демократична культура – культура, невіддільна від культурного буття трудового народу, цілий пласт його життя, культура вільна, майже не формалізована;

- масова культура з'явилася на початку ХХ ст. Для неї характерні стандартизація культурної діяльності, профанація, активне тиражування за допомогою ЗМІ (мода, кіно, телебачення і т. ін.). «Масова культура» суперечлива: з одного боку, вона робить доступними культурні здобутки «високої культури», а з іншого – вульгаризує їх, підмінює оригінальність копією, робить пересічним спілкування з мистецтвом, наукою, породжує конформізм та посередність.

Культура як цілісне явище умовно поділяється на підгрупи: побутова, політична, правова, художньо-творча, технічна, екологічна, виробнича.

Побутова культура характеризується особливостями народів, які тривалий час проживають на певній території.

Політична культура – важливий чинник суспільства, що формується відповідно до реальних соціально-економічних відносин, які сформувалися у різних народів у різні часи;

Правова культура формується на базі побутової політичної культури. Чим вищий рівень суспільства, тим вищий рівень правових відносин, але нині, з ускладненням соціально-економічних умов і державних структур, дедалі важче стає впорядковувати правові відносини, які часто суперечать нормам побутової та етнічної культури і служать не людині, а потребам партій і великого капіталу, хоча подаються як загальнолюдські чи загальнонаціональні.

Художньо-творча культура уособлює багатоаспектність і багатовимірність людської художньої діяльності, охоплюючи народну художню творчість і професійну мистецьку діяльність. Якщо народна творчість не передбачає опанування певним видом діяльності на рівні професії, то для професійно-мистецької роботи потрібно пройти серйозну школу професійного навчання.

Технічна культура. Оскільки нині техніка супроводжує людину впродовж усього життя і відіграє суттєву роль у формуванні її характеру й поведінки, нагальним питанням є відносини та взаємозв'язки людини й машини, які визначає технічна культура.

Екологічна культура передбачає взаємозалежність, безпечне взаємоіснування людини і природи (суспільства і природи), збереження біологічної рівноваги; урахування позитивного та негативного впливу природи на суспільство і водночас гуманне ставлення до всього живого, зокрема до людського життя як найвищої цінності. Екологічна культура є цілепокладаючою діяльністю людини (включаючи і наслідки такої діяльності), спрямованою на організацію та трансформацію природного світу, відповідно до власних потреб та намірів.

Виробнича культура стосується проблем і норм етичних відносин між собою членів виробничих колективів та їх взаємин з керівництвом. Вона потребує вироблення оптимальних моделей виробничих відносин із максимальною адресною прив'язкою, тому загальні етичні норми, розроблені в часи колишнього СРСР, не придатні нині, бо не враховують психологічні особливості людей, сформованих в одній політичній системі і раптом кинутих у іншу [1, с.11-13].

Отже, культура становить цілісну динамічну систему, яка є внутрішнім змістом розвитку людства. Культура проявляється в творчій діяльності людини, яка, створюючи цінності, задовольняє свої потреби і тим самим стверджує себе в природному і соціальному середовищі. Культурі притаманні символічність, а культурним цінностям – ієрархічність. Культура органічна, її характерними ознаками є внутрішній запал і творчий імпульс. Культура явище соціальне, тому вона завжди репрезентує духовну сферу соціального організму. Народження культури свідчить про насичення цього організму духовним змістом, про "пору цвітіння" людства. Втрата духовного в цьому організмі свідчить про "період збирання плодів", а, значить, – і про надлам культури та її перехід у цивілізацію. Культура не лише пристосовує людину до природного та соціального середовища, сприяє її соціалізації. Вона виступає ще й чинником саморозвитку людства. Кожного конкретного індивіда або людську спільність правомірно розглядати як продукт власної культурної творчості. Засвоївши попередній досвід, людство не припиняє саморозвитку, а репродукує культуру, ставить перед собою нові життєві цілі для задоволення матеріальних і духовних потреб. Тому кожний новий етап у культурному поступі можна вважати наступним кроком у напрямі розширення горизонтів людської свободи. Зараз культура – це складний суспільний феномен, що відіграє величезну роль у життєдіяльності людини: праця, побут, дозвілля, спосіб життя як окремої особи, так і усього суспільства, менталітет тощо тісно пов'язані з рівнем розвитку культури.

Культура впливає на характер поведінки, стиль і форми спілкування людей, їхню свідомість, духовні потреби, ціннісні орієнтації. Рівень культури визначає подальшу долю людини, ціль її життя.

Сучасний тип культури характеризується досить швидкими змінами, що відбуваються в процесі безперервної модернізації. Джерело знань, умінь, культурних навичок – соціалізована система виховання і навчання. Авторитет старшого покоління не такий високий, як у традиційному суспільстві, в явній формі виражений конфлікт поколінь. Одна з причин його існування - культурна дійсність, що швидко змінюється, щораз зумовлюючи нові параметри життєвого шляху молодого покоління. Сучасне суспільство – анонімне, уніфіковано-індустріальне, універсально подібне. Воно існує переважно в містах чи навіть у мегаполісах, у нескінченній урбаністичній дійсності типу східного узбережжя США. Культура такого суспільства знаходиться в стані дисгармонії з природою, глобального порушення балансу, що одержав назву екологічної кризи. Специфічною рисою сучасної культури є відчуження людини від людини, порушення спілкування, існування людей як автономних індивідів, клітинок гігантського суперорганізму [3, с.20-22].

Культура пронизує всі напрями людської життєдіяльності – від основ матеріального виробництва й елементарних людських потреб до найвеличніших виявів людської творчості. Вона впливає на всі сфери суспільної та індивідуальної життєдіяльності – працю, побут, дозвілля, мислення, практичну діяльність, етику, етикет. Культура набуває соціального впливу передусім як необхідний аспект діяльності суспільної людини. Вона ґрунтується на соціальних засадах і передбачає організацію спільної діяльності людей, а отже, регулювання цієї діяльності певними правилами, нормами, акумульованими в традиціях, знакових і символічних системах тощо. Зміст культури впливає не лише на темпи діяльності, прискорюючи чи уповільнюючи їх, а й визначає її змістовне цілеспрямовання. Думки, погляди, рішення, які зумовлюють різні сфери суспільної практики, підтримуються логікою культури [4, с.13,15].

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновки, що протягом існування людської цивілізації проблеми культури мали першочергове, по суті, провідне значення – передусім тому, що культура завжди була могутнім чинником соціального розвитку, відбивала якісну характеристику суспільного життя, уособлювала в собі специфічний спосіб людської життєдіяльності, зафіксований в результатах праці, в системі соціальних норм і закладів. Зауважимо, що основне в змісті культури – не речі, а людина, суспільство.

Література

1. Гриценко Т. Б. Культурологія : навчальний посібник / Гриценко Т. Б., Гриценко С. П., Кондратюк А. Ю. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. –392 с.
2. Культурологія: українська та зарубіжна культура : навчальний посібник / [Зязюн І., Семашко В. та ін.]; за ред. М. М. Заковича. – К. : Знання, 2007.–567 с.
3. Культурологія : навчальний посібник [курс лекцій]. – К. : КНЕУ, 2001.–121 с.
4. Подольська Є. А. Культурологія : навчальний посібник / Подольська Є. А., Лихвар В. Д., Іванова К. А. – [2-ге вид., перероблене та доповнене]. – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 392 с.

УДК 378.022

ІЗ ДОСВІДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ВИПУСКНИКІВ ШКІЛ

В.А.Петрук, Н.В.Ляховченко

***Анотація.** У статті розглядаються проблеми професійної орієнтації випускників шкіл, подано досвід професійно-орієнтаційної роботи ВНЗ та пропозиції щодо її удосконалення.*

***Ключові слова:** професійна орієнтація, випускники шкіл, професійно-орієнтаційна робота*

***Аннотация.** В статье рассматриваются проблемы профессиональной ориентации выпускников школ, представлен опыт профессионально-ориентационной работы вуза и предложения по ее усовершенствованию.*

***Ключевые слова:** профессиональная ориентация, выпускники школ, профессионально-ориентационная работа.*

***Summary.** The article deals with the vocational orientation of school-leavers, the experience and vocational orientation of the university and suggestions for its improvement.*

***Key words:** vocational training, high school graduates, vocational orientation work.*

Актуальність дослідження. Професійна орієнтація випускників шкіл була і залишається одним із важливих завдань освітнього процесу. В нинішніх соціально-економічних умовах вищим навчальним закладам необхідно вирішувати низку пріоритетних завдань, спрямованих на залучення до навчання студентів, а саме: професійна орієнтація учнів шкіл в умовах наявної в країні демографічної ситуації; підготовка випускників шкіл з предметів, що необхідні для вступу до ВНЗ, зусиллями структурних підрозділів довузівської підготовки; первинна адаптація до нових умов навчання майбутніх студентів; формування привабливого іміджу вищого навчального закладу.

Аналіз наукових досліджень з даної проблеми. Ґрунтовний внесок у дослідження різних аспектів професійної орієнтації внесли такі вчені, як Т.Н.Афанасьєва, Р.С.Гуревич, Н.С.Пряжніков, А.Д.Сазонов, І.С.Кон, Є.А.Климов, П.А.Шавір, Н.В.Проданова, Е.М.Павлютенков, Н.Н.Чистяков, Б.О.Федоришин та інші.

Сучасні соціально-економічні умови в Україні суттєво змінюють підхід до процесу профорієнтації та професійного самовизначення випускників шкіл, орієнтують молодь на активний пошук інноваційних умов для вибору майбутнього фаху. Вивчення профорієнтації і професійного самовизначення важливе для розробки ефективної молодіжної політики, як на державному рівні та на рівні окремого регіону чи міста, так і на рівні окремого навчального закладу.

У соціології побутує ідея соціально-професійної орієнтації, що пояснює зумовленість вибору професії не стільки орієнтацією на ту чи іншу професію, скільки спрямованістю особистості на бажаний для себе соціальний статус у суспільстві, на пошук шляхів його досягнення за допомогою обрання для цього певної професії [1]. Таким чином, якщо професійна орієнтація визначається як діяльність з підготовки молоді до вибору професії, то соціально-професійну орієнтацію можна також коротко визначити як підготовку молоді до вибору професії і свого місця в суспільстві.

Життя показує, що профорієнтаційна робота в Україні здебільшого проводиться безсистемно, випадково. В результаті цього професійне самовизначення випускників шкіл здійснюється стихійно. Незнання суті професійної діяльності і, відповідно, незадоволення від отриманої спеціальності є одною з причин низької продуктивності праці та подальшої зміни трудової діяльності. Про низьку результативність профорієнтаційної роботи з випускниками шкіл свідчать *суперечності*, що пов'язані з професійним самовизначенням випускників: між їхніми схильностями, здібностями і вимогами